

MICHEL HOUELLEBECQ: A TÉRKÉP ÉS A TÁJ. FORDÍTOTTA: TÓTFALUSI ÁGNES. BUDAPEST, MAGVETŐ, 2010.

P. J.: „Jeff Koons éppen felállt a székből, karját lelkesen előrenyújtotta. Damien Hirst ott ült vele szemben egy fehér, selyemkelmékkel borított bőrkanapén, magába roskadva, és úgy tűnt, ellenvetést készül tenni; az arca vörös volt, rosszkedvű. (...) Jeff Koons homloka enyhén csillogott: Jed vastag ecsettel felitatta, és hátrált három lépést.” – A harmadik bekezdésben válik világossá, hogy egy képleírást olvasunk. Az ecset szárán át érkezik a narráció a festmény világából a festőébe.

D. M.: Igen, lassan derül ki, hogy a Damien Hirst és Jeff Koons felosztja a képzőművészeti piacot című festmény leírásával léptünk be a regénybe. A főhős (az egyik?) egy képzőművész, aki kortárs művészeket fest éppen. Nem csoda, ha elakad... Elakad a festésben, hogy elkezdődhessen a regény, hogy a kép teréből egy párizsi tetőtéri hideg lakásba jussunk. Ez a térrétegződés (heterotópia) alapvető lesz a későbbiekben is.

P. J.: Szabályos művészregénnyel lenne dolgunk, ha... és itt jön be számos tényező, amely elrajzolja a főhős és a narráció arcélét.

D. M.: Hogy például a festmény alakjai most is alkotó hús-vér művészek (is). A cím is eléggé figyelemfelkeltő, önreflexív, és kivezet a képből és szövegből... Talán ezért is lesz az egyetlen el nem készült képe a regényszereplőnek.

P. J.: Jed Martin főhősünk műveszpályájának fordulói esetlegesek, például ahogyan az autópálya szélén történő tankolás alatt „fedez fel” a Michelin-térképeket, és ezek fotózásának dedikálja a következő pályaszakaszát. Ez így történik: „És mikor két lépésre a celofánba csomagolt, szivacsos szendvicsek pultjától széthajtogatta a szendvicset, akkor érte élete második esztétikai revelációja.” A térkép révén kerül be a játékba a „valóság és reprezentáció” témája, ez nemcsak a festő szereplőnek, hanem magának a regényírónak a problémája is, aki viszont szintén a regény szereplőjévé válik... igazi posztmodern körforgás, saját farkába harapó elbeszélés.

D. M.: A regény jó csavaros, metareflexív. Az általad említett író-regényszereplő neve azonos A térkép és a táj regényírójának a nevével, illetve számos helyen történik utalás Michel Houellebecq regényíró korábbi műveire és hiteles bibliográfiai adataira. Állandó formula a rá való utalásban korábbi műve: „az Elemi részecskék írója”. De hogyan válhat esztétikai élménnyé a szendvicsek társaságában egy térkép látványa? Csakis képként, azaz nem használati tárgyként.

P. J.: A térkép irodalmi toposza konnotálja számomra a nagy borgezi problematikát: az igazi térkép, a valóság igazi modellje a valóság méreteivel 1:1 léptékben megegyező, ily módon tulajdonképpen „használatlan”, olvashatlan térkép lenne.

D. M.: Amit a térkép kapcsán mondtál a valóság és reprezentáció viszonyáról, az számos síkon érvényesül a regényben, nem tudjuk szétszedni. Valós reprezentáció, szimuláció: szinte minden létezik a regényen kívül is a megírtak közül.

P. J.: A hitelességgel való játék odáig elmegy, hogy a nyugati művészet és piacgazdasági szintér számos valós alakjára történik utalás. Ezek az utalások írás- és olvasástechnikaként is működnek: a szerző nem zárkózik el az Internettől, a francia Wikipédiára jócskán támaszkodva írta regényét, az olvasót számtalan helyen utasítja a netes böngészőhöz (vö. http://fr.wikipedia.org/wiki/Michel_Houellebecq).

D. M.: Az olvasó egy kicsit guglizik, felhasznál, és ámul, még a Michel Houellebecq kiadójának női neve is stimmel.

P. J.: Damien Hirst és Jeff Koons, Bill Gates és Steve Jobs, Michel Houellebecq és Frédéric Beigbeder, valamint újságírók, tévésztárok, híres szakácsok. Jószerivel hullanak a fricskák a kvázi-valós személyiségekre.

D. M.: Úgy fogalmaznám át korábbi „valós reprezentációmat”, hogy létező személyek szerepelnek a regényben, de mégsem valóság. Inkább sztárságuk van jelen. Wikipédia-módra. A regénybeli reprezentációban a szerző megfosztja őket egyediségüktől, olyanok, amilyenek a tévében, az interneten. Egyik mediális téből a másikba kerülnek, de ezzel nem kerülünk közelebb hozzájuk, csak tudjuk, hogy él ilyen nevű személy, ám nincs súlya a valós névnek.

P. J.: Számomra olyan ez a regény, mint egy tükörlabirintus, amelyben a valóságdarabok és a fiktív képmások egy teret képeznek, eldönthetetlenül olykor. A gyakran eltúlzott részletezés is úgy megy át ironikus-groteszkbe, hogy azt az olvasás során nem lehet tetten érni.

D. M.: Mi van előbb, a térkép vagy a táj, amikor egy területről gondolkodunk? A térképen vagy a hegyen tévedünk el? Én a hegyre szavazok... De apropó, tévelygés, térjünk vissza egy kis útvonal erejéig az említett Bill Gates-festményhez. (Mellesleg már kétszer is a tollat vettem a kezembe, és azzal akartam neked írásban válaszolni...) Egy kép címe az, hogy beszélgetés.

P. J.: Minden valószínűség szerint Jed Martin legsikerültebb képére utalsz. Címe: Bill Gates és Steve Jobs az informatika jövőjéről beszélget, alcíme: Palo Alto-i beszélgetés.

D. M.: Elég sok mindent meg tudhatunk egy festményről, de hogy miről beszélgetnek az alakok...

P. J.: A beszélgetést megörökítő kép tulajdonképpen egy fordítva működő ekphraszisz. Érezzük, ez maga a lehetetlen festmény, hiszen a képzőművészet differentia specificája már az antikoktól a némaság: a festészet néma költészet.

D. M.: Lehet, hogy volt ilyen világraszóló „esemény”, ahol ők ketten „beszélgettek”, de ezt most nem guglizom meg, egyébként is a festményleírásban az Apple-guru lakásában vagyunk. Vagyis magánbeszélgetés, laza öltözetben sakkoznak. A képleírás pontos adatokat közöl a két képszerplő öltözékéről, hogyan ülnek, és milyen anyagból van a fotel.

P. J.: Idézem: „Bill Gates a fűzfafotelbe süpped, mosolyog, és karját szélesre tárja beszélgetőtársa felé. Meztláb van, vászonnadrágot, rövid ujjú khaki inget és papucsot visel. Ez már nem a tengerészkek öltönyös Bill Gates abból az időszakból, amikor a Microsoft megszilárdította hatalmát a világban, és amikor maga Bill Gates, letaszítva a brunei szultánt a trónjáról, a világ leggazdagabb emberévé vált. (...) Steve Jobs, a kép másik szereplője, bár törökülésben ül a fehér bőrkanapén, paradox módon a szigorúság, úgy nagy általánosságban a protestáns kapitalizmus Sorgójának megtestesülése.”

D. M.: A kapitalizmus két emblemikus alakja.

P. J.: A kép elemzője szerint, aki nem más, mint maga a regényszereplő Houellebecq, a kép paradoxona az, hogy a „vesztes állásban játszó” Jobs mégis a helyzet ura. „A Jobs szemében lobogó tűz ég nemcsak a vándorprédikátorok és próféták, hanem a Jules Verne által oly sokszor megénekelte feltalálók szemében is (...) Jed Martinnek inkább A kapitalizmus rövid története alcímet kellett volna adnia a festménynek, mert pontosan erről szól.” Művészet és kapitalizmus viszonya ebben a képben, vagy inkább képleírásban, szokatlan konstellációban van feltüntetve: a kapitalizmus nem a keretet jelenti, hanem a művészet témáját.

D. M.: Igen, itt a témája, míg a korábbiakban meg azt „láttuk”, hogy a képzőművészek piacot osztanak fel. A két kép párba állítható, a képzőművészek és számítógépes guruk egymás tükrei. Ez a kép egyszerre archaizál, mert figuratív, a püspökök és királyok helyére kerül a két számítógépes hatalom, és ezzel a megváltozott világszerkezetet mutatja. Ugyanakkor a Jed kiállításához írt tanulmányban a regénybeli Houellebecq-féle címjavaslat, A kapitalizmus rövid története azt is jelezheti, hogy már vége, hiszen története van.

P. J.: A nézőpontra, amit jelzel, hogy azért van története, mert már vége van, nem gondoltam. De azzal mindenképp egyetértek, hogy nem úgy van, ahogy eddig/addig, és a művészet(történet) sem. A regényírás sem.

D. M.: Egy változatának van vége talán. Ezért is hangsúlyos a feltaláló lobogás, amely kivezet a képből, a Jules Verne-hősökhöz.

P. J.: A regényben szereplő Houellebecq tekintete is lángol. De milyen is a Jed tekintete?

D. M.: Az övében is megleli a lángolást a Michelin orosz származású, topmodell alkatú kommunikációs igazgatója.

P. J.: Persze, tűz az övé is, így van, Olga erre figyel fel benne. Egyénisége azonban nem a lobogó művészzsenié. Alkotói pályája abszolút sikertörténet, de az alkotáshoz való viszonya valahogy más, ugye? Inkább karikatúrának tűnik, és a művek is, amelyeket létrehoz. Anti-művészős. Belekeveredik saját élettörténetébe inkább. És a másokéba is.

D. M.: Igen, elég letargikus alkat, az élete négyféle mű létrehozásából áll, ezek a kiugró pontok, egyébként meg semmi, fűmező. Ezek a művek mutatják, hogy élt. Az első, a kézművesmesterségek sorozata, amelyben 300 tárgyat fotóz le a kihalt mesterségekről, még a megőrzés igényével készül talán. A Michelin-térképek fotózása azonban már tiszta esztétika.

P. J.: Tiszta esztétika, de ha meggondoljuk, a térképek világa mégiscsak a mindennapok gyakorlatához tartozik. A térképekről készült fotók ugyanakkor a térkép mint valóságmodell további modelljei. Ezt is csak karikatúra gyanánt tudom olvasni.

D. M.: Lehet, hogy karikatúra, ugyanakkor halálosan komoly is. Azzal, hogy bármi bármikor átminősülhet, nincsen határ. És ez félelmetes is. Ahogyan a regényben szereplő gyilkosság nyomai is Pollockra emlékeztető (festészeti) performanszként lepleződnek le Jed szemében: a széttrancsírozott húsként mint színfoltok a vásznon, terülnek szét a szobában. A harmadik típus az életműben az említett festmények sorozata, amelybe a Michel Houellebecq-porté is beletartozik.

P. J.: Egy pillanat, ha jól értem, a véres gyilkosság során nonfiguratív darabolt test a festészeti asszociáció révén jelenítődik meg? Térképpé válik?

D. M.: Szimulációvá. Ahogy negyedik sorozata, utolsó műve a videoinstalláció is: a kihelyezett kamera a fűmezőt filmezi, és később a saját életének bomladozó emlékképeit is benövi. A hatalmas fű és egy technikai eszköz, egy félprofi Panasonic videokamera párbeszéde. „Alkotóról” már csak idézőjelben beszélhetünk, tulajdonképpen eszközhasználó, céltudatos vásárló, aki napokig tartó akkumulátoros gépet vesz, beállítja a képmezőt, a videokamera töltőjét bedugja az autó szivargyújtójába, beindítja az autót, és hazasétál. Művészettörténetet is ír ebben a regényben Houellebecq. Mégpedig a művészettörténet vége utánit. Eljutottunk a mesterségektől az embertelen művekhez, és össze is ér az ív, újra mesterség lesz a művészet, a technikai apparátus mestersége, amely azonban már önműködő.

P. J.: „(...) még amikor reggel beindította az autót, akkor sem tudta, mit akar aznap lefilmezni; (...) néha csak néhány fotogramot tartott meg egy háromórás felvétel anyagából; de éppen a montázs tette lehetővé, hogy bemutassa a ragadozó hajlékonyságával lengedező, egyszerre békés és könyörtelen növényi szövedékeket, amelyek a nyugati művészetben kétségkívül a legérettebb kísérletek a világ növényi nézőpontú ábrázolására.” A nagy kérdés, amely ma sokakat foglalkoztat: az ember nélküli alkotás. De itt már nem tematikus szinten történik ez, az ember nélküli alkotási folyamatról beszélés.

D. M.: A gépek alkotnak.

P. J.: Ez volna a technicizálódás végső fázisa, amely már a művészetet sem hagyja érintetlenül, azt is bekebelezi? Mindenképpen nagyon leszámolós a regény. Művész- és művészetideákkal, írás- és olvasásgyakorlatokkal, társadalmi attitűdökkel.

D. M.: És összefoglaló is, mai összetett világtapasztalatunk egyik leghitelesebb kikeretezése. És persze mindennek az előterében egy festő és egy író barátsága is kibontakozik, krimyszerű izgalommal olvassuk a depressziós, letargikus életüket, amelyet bármennyire is megvetnek, mégiscsak végigélnek. Hacsak erőszakkal nem veszik el tőlük, de ez már maradjon az olvasó felfedezése.

P. J.: Hozzátenném, mindezt rendkívül eleven, fordulatós prózanyelven kínálja a Goncourt-díjas regény. A francia kultúrkörben élő olvasónak számos utalás valószínűleg teljesen másképpen működik, de azt gondolom, a fordítás révén ebből csurran a magyar olvasónak is.

D. M.: Ha valaki úgy fogja érezni, hogy mi nem arról a regényről beszélünk, amit éppen olvas A térkép és a táj címmel, mert az egészen más, bizonyosan jól érzi.

P. J.: És még a cirkókazánt nem is említettük... A történet fordulatai, folyamatosan kibillentő iróniája, nyelvjátékai révén a regény csakis más lehet, mint a mi reflexióink. Más, mint ahogyan a térkép és a táj különböznek egymástól.

Kategoria: Téka

Denumire autor: Dánél Mónika - Pieldner Judit

Látó Szépirodalmi Folyóirat